

Projektas yra bendrai finansuojamas iš
Prieglobsčio, migracijos ir integracijos
fondo 2014–2020 metų nacionalinės
programos lėšų

UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO STEBĖSENOS ATASKAITA

2019 01 – 2020 03

Vilnius

2020

IVADAS

Kaip nurodoma Europos Tarybos Ministrų komiteto gairėse, užsieniečiui, kuris neatitinka arba nebeatitinka atvykimo ir (arba) buvimo Europos Sąjungoje sąlygų, pirmiausia turi būti užtikrinama galimybė grįžti į kilmės šalį savanoriškai. Savanoriškas grįžimas, o ne priverstinis išsiuntimas yra veiksmingos ir humaniškos migracijos politikos dalis.

2019 metais Migracijos departamentas prie LR VRM sprendimus gražinti į užsienio valstybę priėmė 2276 užsieniečiams (*Migracijos departamento prie LR VRM duomenys*) ir tai yra 275 atvejais daugiau negu 2018 metais.

Remiantis LR įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 126 straipsniu, kuomet užsienietis neįvykdo įsipareigojimo išvykti; neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką ar neteisėtai joje yra; jo buvimas Lietuvos Respublikoje gresia valstybės saugumui arba viešajai tvarkai ir panašiai, yra vykdomas priverstinis užsieniečio išvežimas ar išvesdinimas iš Lietuvos Respublikos teritorijos teisės aktų nustatyta tvarka. 2019 metais 73 užsieniečiai buvo išsiųsti iš Lietuvos Respublikos ir tai yra mažiausias išsiunčiamų užsieniečių skaičius, organizuojant išsiuntimo operacijas, per paskutiniuosius penkerius metus. 2018 metais 137 užsieniečiai į savo kilmės šalį buvo išsiųsti organizuojant išsiuntimo operacijas, 2017 metais – 103; 2016 metais – 177; 2015 metais – 444 (iš jų – 313 užsieniečių buvo Vietnamo Socialistinės Respublikos piliečiai). Išsiunčiamų Vietnamo Socialinės Respublikos piliečių skaičius išlieka didžiausias ir 2019 metais (34 užsieniečiai iš 73, t. y. 46,6 proc.).

Svarbu akcentuoti, kad iki 2019 rugsėjo 1d. užsieniečių išsiuntimus vykdė Valstybės sienos apsaugos tarnyba (*toliau – VSAT*) bei policijos teritoriniai skyriai, po 2019 m. liepos 1 d. įsigaliojus LR įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 127 str. 5 d. pakeitimams, išsiuntimus vykdo tik VSAT, t. y. VSAT Užsieniečių registracijos centro (*toliau – VSAT URC*) pareigūnai.

Išsiuntimo operacijų stebėtojai vykdo trečiosios šalies (ne ES valstybės narės) piliečių arba asmenų be pilietybės, kurie yra Lietuvos Respublikoje ir neatitinka arba nebeatitinka atvykimo ir (arba) buvimo Lietuvos Respublikoje sąlygų ir yra išsiunčiami iš Lietuvos Respublikos, išsiuntimo operacijų stebėseną. Išsiuntimo operacijų stebėtojų tikslas yra stebėti, ar institucija, vykdydama sprendimą dėl užsieniečio išsiuntimo arba sprendimą dėl kitos valstybės priimto sprendimo dėl užsieniečio išsiuntimo vykdymo galimumo, laikosi reikalavimų, įtvirtintų 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, 2005 m. gegužės 4 d. Europos Tarybos Ministrų kabineto Dvidešimtyje gairių dėl priverstinio gražinimo (CM(2005)40), pagal Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą standartus taip pat kitų tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų reikalavimus bei rekomendacijas užsieniečių išsiuntimo

srityje, ir ar užtikrinamos išsiunčiamų užsieniečių pagrindinės žmogaus teisės ir orumas išsiuntimo procedūros metu.

Šioje užsieniečių išsiuntimo stebėsenos ataskaitoje aptariamų stebėsenos vizitų laikotarpis – 2019 m. sausio 2 d. iki 2020 kovo 2 d. Per šį laikotarpį buvo atlikta 12 užsieniečių išsiuntimo stebėsenos vizitų, jų metu iš Lietuvos Respublikos išsiųsta 20 užsieniečių.

Ataskaitoje taip pat pateikiamos rekomendacijos, į kurias siūloma atsižvelgti organizuojant užsieniečių išsiuntimo operacijas: galiojančius standartus dėl išsiunčiamo asmens informavimo ir bendradarbiavimo su juo; dėl užsieniečio galimybės susisiekti su artimaisiais kilmės valstybėje; dėl išsiunčiamo asmens sveikatos būklės įvertinimo prieš išsiuntimo operaciją; dėl išsiunčiamo užsieniečio aprūpinimo vandeniu ir maistu; dėl aprangos, kuri atitiktų esamas oro sąlygas; dėl lydinčių pareigūnų kompetencijos bei prievartos priemonių naudojimo ir dėl galimybės atkreipti pašalinių asmenų dėmesį į išsiunčiamą asmenį eliminavimo.

Ženkliai sumažėjęs sulaikomų užsieniečių skaičius ir užsieniečių išsiuntimo operacijų skaičius, sklandžiai vykdomos išsiuntimo operacijos, remiantis stebėjimo vizitų ataskaitomis, leidžia daryti išvadą, kad užsieniečių išsiuntimas iš Lietuvos į kilmės valstybę iš esmės atitinka galiojančius standartus.

1. TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Šioje ataskaitos dalyje aptariami tarptautiniai standartai, kuriais remiantis yra vykdoma užsieniečių išsiuntimo operacijų stebėseną. Reikia atkreipti dėmesį, kad per ataskaitos laikotarpį tarptautiniai standartai nepakito, dauguma jų galioja nuo 2004 metų.

1.1. SULAIKYMAS IKI IŠSIUNTIMO

Standartai:

2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse:

15 straipsnis: Sulaikymas 1. Valstybės narės gali sulaikyti trečiosios šalies pilietį, kuriam taikoma grąžinimo tvarka, tik tam, kad parengtų grąžinimą ir (arba) įvykdytų išsiuntimo procesą (nebent konkrečiu atveju gali būti veiksmingai taikomos kitos pakankamos, tačiau švelnesnės priverstinės priemonės), visų pirma kai: a) esama pasislėpimo pavojaus, arba b) atitinkamas trečiosios šalies pilietis vengia pasirengimo grąžinimui ar išsiuntimui proceso, arba jiems trukdo. Sulaikymas turi trukti kuo trumpiau ir būti taikomas tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui. <...> 5. Sulaikymas trunka tol, kol tenkinamos 1 dalyje nustatytos sąlygos ir jis yra būtinas siekiant užtikrinti sėkmingą išsiuntimą. Kiekviena valstybė narė nustato sulaikymo laikotarpio ribą, kuri negali viršyti šešių mėnesių.

LR įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatos numato užsieniečių sulaikymo pagrindus, kai užsienietis neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką ar neteisėtai joje yra arba kai siekiama užsienietį, kuris neįleidžiamas į Lietuvos Respubliką, grąžinti į valstybę, iš kurios jis atvyko¹. Šis įstatymas taip pat numato galimybę taikyti alternatyvias sulaikymui priemones, pavyzdžiui, įpareigojimą nustatytu laiku periodiškai atvykti į atitinkamą teritorinę policijos įstaigą, įpareigojimą ryšio priemonėmis nustatytu laiku pranešti atitinkamai teritorinės policijos įstaigai apie savo buvimo vietą ir kt.² Nurodytos alternatyvios sulaikymui priemonės gali būti pritaikytos tik tiems užsieniečiams, kurie turi gyvenamąją vietą Lietuvoje. Tuo tarpu apgyvendinimas VSAT URC netaikant judėjimo laisvės apribojimų yra galimas tik prieglobsčio prašytojų, bet ne kitokių teisinį statusą turinčių užsieniečių atžvilgiu³.

¹ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, 113 str. 1 d. 2-3 p.

² LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, 115 str. 2 d. 1-5 p.

³ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, 115 str. 2 d. 5 p. ir 115 str. 5 d.

Vadovaujantis LR įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 113 str. 2 d., užsienietis gali būti sulaikytas tik tada, kai sulaikymas yra būtinas sprendimui dėl grąžinimo ar išsiuntimo vykdyti, pavyzdžiui, jeigu užsienietis gali pasislėpti vengdamas išsiuntimo⁴.

Esminiai aspektai, kuriuos išsiaiškina išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar užsienietis prieš išsiuntimą yra sulaikytas?
- Kokiu pagrindu užsienietis yra sulaikytas?
- Kokį laikotarpį užsienietis yra sulaikytas?
- Ar skundė sulaikymo sprendimą?

1.2. IŠSIUNČIAMO ASMENS INFORMAVIMAS

Standartai:

Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT) standartai, apibrėžti V skyriuje „Užsieniečiai, kuriems laisvė atimta pagal užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojančius įstatymus“:

30. Sulaikyti imigrantai, taip pat kaip ir kitų kategorijų asmenys, kuriems atimta laisvė, turėtų nuo pat sulaikymo pradžios turėti teisę informuoti pasirinktą asmenį apie savo padėtį ir kreiptis į advokatą bei gydytoją. Be to, jie turėtų būti nedelsiant ir jiems suprantama kalba informuoti apie jų teises ir jiems taikomas procedūras. <...> sulaikytiems imigrantams turėtų būti sistemingai pateikiamas dokumentas, kuriame būtų išaiškinama jiems taikoma procedūra ir išdėstomos jų teisės. Šis dokumentas turėtų būti paruoštas tokiomis kalbomis, kuriomis dažniausiai kalba tokie asmenys, ir, jei reikia, turėtų būti suteikiamos vertėjo paslaugos. <...>

41. Prieš sulaikytų imigrantų išsiuntimo operaciją būtina imtis priemonių, kurios padėtų atitinkamiems asmenims organizuoti savo sugrįžimą, ypač ryšium su šeiminiemis, darbo ir psichologinėmis problemomis. Svarbu, kad sulaikyti imigrantai būtų iš anksto informuojami apie jų išsiuntimą ir galėtų psichologiškai susitaikyti su tuo, turėtų galimybę informuoti turinčius apie tai žinoti žmones ir susirinkti savo asmeninius daiktus. <...>⁵.

LR vidaus reikalų ministro 2012 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. 1V-382 patvirtintas „Sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašas“ (toliau – Išsiuntimo ir grąžinimo tvarkos aprašas) įpareigoja valstybės institucijų pareigūnus nedelsiant supažindinti užsienietį jam suprantama kalba su priimtu sprendimu dėl jo įpareigojimo išvykti, grąžinimo,

⁴ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, 113 str. 2 d.

⁵ Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką, žeminantį elgesį ir baudimą (CPT), CPT standartai: CPT bendrųjų ataskaitų „svarbiausieji“ skyriai, 41 p.

išsiuntimo ar kitos valstybės sprendimo vykdymo. Ant sprendimo privalo pasirašyti užsienietis, užsienietį su sprendimu supažindinęs valstybės tarnautojas ir vertėjas, jeigu jis dalyvavo⁶.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar užsienietis informuotas apie išsiuntimą pakankamai anksti, kad spėtų tam pasirengti psichologiškai, susiruošti daiktus, susisiekti su kilmės valstybėje esančiais giminaičiais ir pan.?
- Ar užsienietis buvo informuotas apie išsiuntimą jo gimtąja arba jam gerai suprantama kalba?
- Ar užsienietis buvo tinkamai informuotas apie visas svarbias išsiuntimo detales – kiek laiko užtruks išsiuntimo procedūra, ar kelionės metu bus maitinimas, koks kelionės maršrutas?

1.3. PAŽEIDŽIAMŲ ŽMONIŲ, ŠEIMOS IR VAIKŲ APSAUGA

Standartai:

Tarptautinės migracijos organizacijos 2005 m. grąžinimo valdymo ES valstybėse narėse ir Rumunijoje gerosios praktikos studija:

3.4. Institucinė struktūra <...> Valstybėms rekomenduojama imtis ypatingų priemonių grąžinant pažeidžiamus asmenis.“

Europos Tarybos Ministrų komiteto 20 gairių vykdant priverstinį išsiuntimą:

Gairė Nr. 11. Vaikai ir šeimos 1. Vaikai sulaikomi tik kraštutiniais atvejais ir tik trumpiausiam įmanomam laikotarpiui. 2. Šeimoms, sulaikytoms iki išsiuntimo, turėtų būti skirtos atskiros patalpos, užtikrinančios pakankamą privatumą. <...>“

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar išsiunčiamas pažeidžiamas užsienietis?
- Koks pažeidžiamumas buvo nustatytas?
- Ar pažeidžiamas užsienietis buvo sulaikytas?
- Ar specialiųjų poreikių turintis (pavyzdžiui, psichinę negalią) užsienietis yra lydimas socialinio darbuotojo ir, esant poreikiui, psichikos sveikatos specialisto?
- Ar esant poreikiui parūpinta būtinų medikamentų visam kelionės laikui?
- Ar sulaikytai šeimai buvo skirtos atskiros ir privatumą užtikrinančios patalpos?
- Ar išsiunčiant šeimas su vaikais laikomasi šeimos vienybės bei vaiko interesų prioriteto principų?

⁶ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymo Nr. 1V-429 „Dėl sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, 2012 m. gegužės 15 d. Nr. 1V-382, 31.2 ir 56.1 p.

1.4. BENDRADARBIAVIMAS SU IŠSIUNČIAMU UŽSIENIEČIU

Standartai:

Europos Tarybos Ministrų komiteto 20 gairių vykdant priverstinį išsiuntimą:

Gairė Nr. 15. Bendradarbiavimas su išsiunčiamais asmenimis 1. Siekiant apriboti prievartos priemonių taikymą, valstybės institucijos turėtų stengtis visose išsiuntimo procedūros stadijose bendradarbiauti su išsiunčiamu asmeniu, kad jis laikytųsi pareigos išvykti iš šalies.“

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar kelionės būdas ir maršrutas su užsieniečiu derinamas iš anksto?
- Ar pareigūnai padėjo užsieniečiui pasirengti kelionei?
- Ar pasirūpinta, kad užsienietis galėtų išsikeisti pinigų kelionei namo?
- Ar atmosfera kelionės iki užsieniečio išvykimo vietos (valstybės sienos ar oro uosto) metu yra draugiška?
- Ar buvo taikytas laisvės apribojimas?
- Ar išsiuntimo operacijos metu buvo panaudota jėga?

1.5. GALIMYBĖ SUSISIEKTI SU ARTIMAISIAIS KILMĖS VALSTYBĖJE

Standartai:

Lietuvos teisės aktai bei tarptautiniai dokumentai tiesiogiai nenumato išsiunčiamo asmens teisės susisiekti su artimaisiais kilmės valstybėje, tačiau kitų valstybių geroji praktika (pavyzdžiui, Danijos pabėgėlių tarybos ir Danijos nacionalinės policijos parengta užsieniečių išsiuntimo gerosios praktikos apžvalga) liudija rekomendacijas sudaryti galimybę išsiunčiamiems užsieniečiams susisiekti su artimaisiais, kad šie galėtų juos pasitikti atvykus į kilmės valstybę⁷.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar užsieniečiai buvo informuoti apie galimybę susisiekti su artimaisiais?
- Ar užsieniečiui buvo suteikta galimybė susisiekti su artimaisiais telefonu ar kitu būdu prieš išsiuntimą?
- Ar užsienietis susisiekė su artimaisiais kilmės valstybėje?

1.6. SVEIKATOS BŪKLĖS ĮVERTINIMAS

Standartai:

⁷ Danish Refugee Council and Danish National Police, Lessons Learned and Best Practices: Preparation and Implementation of Return Operations in Denmark and EU Member States, 18 psl.

LR įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ numatyta, kad sprendimo dėl užsieniečio išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos vykdymas sustabdomas, jeigu užsieniečiui reikia suteikti būtinąją medicinos pagalbą, kurios suteikimo reikalingumą patvirtina sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija⁸.

ET Ministrų komiteto gairės taip pat nurodo, kad negali būti išsiunčiami asmenys, kurių sveikatos būklė neleidžia keliauti⁹.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar užsieniečio sveikatos būklė patikrinta prieš išsiuntimą ir išduota medicininė pažyma?
- Ar užsienietis išsiųstas nors ir nustąčius, jog sveikatos būklė netinkama kelionei?
- Ar užsieniečiui prireikus suteikta tinkama medicininė pagalba?

1.7. LAISVĘ RIBOJANČIOS PRIEMONĖS

Standartai:

LR valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas numato pareigūnų teisę vykdant tarnybines pareigas panaudoti specialiąsias priemones (lazdas, antrankius, surišimo priemones, kovos imtynių veiksmus ir kt.) tais atvejais, kai jiems pavestų tarnybinių pareigų negalima įvykdyti kitu būdu be grėsmės savo pačių arba kitų asmenų gyvybei, atsižvelgiant į teisės pažeidimo pobūdį, pažeidėjo asmenybę, konkrečią situaciją¹⁰.

ET Ministrų komiteto gairėse nurodyta, jog vienintelės priimtinos laisvę ribojančios priemonės yra tos, kuriomis proporcingai atsakoma į išsiunčiamo asmens priešinimąsi, siekiant suvaldyti tokį asmenį¹¹.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar užsienietis iki automobilio vedamas surakintomis rankomis arba naudojamos kitos laisvę ribojančios priemonės?
- Ar išsiunčiamo užsieniečio atžvilgiu buvo panaudota jėga?

1.8. APRŪPINIMAS GERIAMU VANDENIU IR MAISTU

Standartai:

VSAT URC tvarkoje „Dėl išsiunčiamų ar grąžinamų užsieniečių aprūpinimo geriamuoju vandeniu ir sauso maisto daviniu išsiuntimo ar grąžinimo iš Lietuvos Respublikos metu“ (toliau –

⁸ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, 128 str. 2 d. 3 p.

⁹ Europos Tarybos Ministrų komitetas, Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo, gairė nr. 16, 1 p.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos įstatymas, 2000 m. spalio 10 d. Nr. VIII-1996 (aktuali redakcija 2007 m. sausio 12 d. Nr. X-1017), 22 str. 1-2 d., 23 str. 2 d.

¹¹ Europos Tarybos Ministrų komitetas, Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo, gairė nr. 19, 1 p.

VSAT URC išsiunčiamų užsieniečių aprūpinimo maistu tvarka) nustatyta, jog kiekvienas užsienietis, kurio išsiuntimas ar grąžinimas trunka ilgiau nei 4 valandas, turi teisę išsiuntimo ar grąžinimo metu gauti geriamojo vandens (0,5 l) ir sauso maisto daavinį. Atsižvelgiant į užsieniečio specialius poreikius, jam gali būti skirta dar 0,5 l vandens¹².

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar užsieniečiui buvo skirtas maisto daavinys?
- Ar išsiunčiamas užsienietis gavo geriamojo vandens?

1.9. IŠSIUNČIAMO ASMENS BAGAŽAS

Standartai:

Lietuvos teisės aktai nereglamentuoja, kaip turi būti supakuotas išsiunčiamo asmens bagažas, ir nenumato jokios paramos užsieniečiui, neturinčiam kur susidėti asmeninių daiktų. Tuo tarpu ET Ministrų komiteto gairėse yra numatyta stebėtojo teisė ir pareiga prižiūrėti, kad išsiunčiamo asmens daiktai būtų tinkamai supakuoti¹³.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar kelioninio krepšio neturintiems užsieniečiams buvo parūpinta kuprinė ar kitoks aplinkinių dėmesio neatkreipiantis krepšys asmeniniams daiktams susidėti?
- Ar užsieniečio daiktai sudėti į pakankamai patvarų bei ilgai kelionei tinkamą krepšį, parinktą atsižvelgiant į užsieniečio turimų asmeninių daiktų kiekį ir dydį?

1.10. KELIONPINIGIAI

Standartai:

Nei LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, nei Išsiuntimo ir grąžinimo tvarkos aprašas nenumato galimybės išsiunčiamam užsieniečiui skirti kelionpinigių. Tuo tarpu ET Ministrų komiteto gairėse nurodyta, kad tiems asmenims, kurie neturi pakankamai lėšų savo kilmės valstybei pasiekti, gali būti skiriama nedidelė pinigų suma (50 eurų)¹⁴.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar išsiunčiamas užsienietis turi pakankamai lėšų nuvykti iki jo gyvenamosios vietos iš oro uosto?

¹² Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centro tvarka „Dėl išsiunčiamų ar grąžinamų užsieniečių aprūpinimo geriamuoju vandeniu ir sauso maisto daaviniumi išsiuntimo ar grąžinimo iš Lietuvos Respublikos metu“, 1 ir 5 p.

¹³ Europos Tarybos Ministrų komitetas, Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo, gairė nr. 20, 7 p.

¹⁴ Europos Tarybos Ministrų komitetas, Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo, gairė nr. 20, 7 p.

1.11. LYDINTYS PAREIGŪNAI

Standartai:

Europos Tarybos Ministrų komiteto 20 gairių vykdant priverstinį išsiuntimą:

Gairė Nr. 18. Lydintys pareigūnai <...> 2. Lydintys pareigūnai turi būti atsakingai parenkami ir atitinkamai apmokomi, įskaitant mokymus apie leistinas prievartos priemones. Jiems turi būti suteikiama pakankama informacija apie išsiunčiamą asmenį, kad išsiuntimas vyktų saugiai, ir turėtų sugebėti bendrauti su išsiunčiamuoju. Valstybės skatinamos užtikrinti, kad bent vienas lydintis pareigūnas būtų tos pačios lyties kaip išsiunčiamas asmuo. 3. Iki išsiuntimo tarp lydinčių pareigūnų ir išsiunčiamą asmens turėtų būti užmegztas kontaktas. 4. Lydintys pareigūnai turi būti lengvai atpažįstami, neturėtų būti leidžiama dėvėti kaukių ar gobtuvų. Išsiunčiamą prašymu jie turėtų identifikuoti save koku nors būdu.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar bent vienas lydintis pareigūnas yra tos pačios lyties kaip ir išsiunčiamas užsienietis?
- Ar lydintys pareigūnai nedėvi jokių maskuojančių priemonių, kad išsiunčiamiems asmenims nekiltų problemų juos atpažįstant?
- Ar lydintys pareigūnai nėra uniformuoti?

1.12. PAŠALINIŲ ASMENŲ DĖMESIO ATKREIPIMAS Į IŠSIUNČIAMĄ ASMENĮ

Standartai:

Išsiuntimo ir gražinimo tvarkos aprašas nustato, jog tranzito oro transportu metu lydintys asmenys negali turėti ginklų ir turi dėvėti civilius drabužius¹⁵.

Valstybės pareiga užtikrinti diskretišką gražinamų asmenų susibūrimą ir įlaipinimą į orlaivį yra nustatyta ir 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendime 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo¹⁶.

¹⁵ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymo Nr. 1V-429 „Dėl sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, gražinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, 2012 m. gegužės 15 d. Nr. 1V-382, 102 p.

¹⁶ 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo, Priedas: Bendrosios gairės dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų, 2.1(c) p.

Tai, jog įlaipinimo procesas turėtų būti kiek įmanoma mažiau pastebimas ir vykdomas atskirai nuo kitų keleivių įlaipinimo, nurodyta ir TMO grąžinimo valdymo ES valstybėse narėse ir Rumunijoje gerosios praktikos studijoje¹⁷.

Esminiai aspektai, kuriuos stebi išsiuntimo operacijų stebėtojas:

- Ar išsiunčiamą užsieniečių lydi uniformuotas pareigūnas?
- Ar lydinčio pareigūno elgesys atkreipia pašalinių žmonių dėmesį?
- Ar laipinant užsieniečių į orlaivį atkreipiamas kitų keleivių dėmesys?

1.13. SAVANORIŠKO GRĮŽIMO SKATINIMAS

Standartai:

ET Ministrų komiteto gairėse nurodyta, jog savanoriškam grįžimui turėtų būti taikoma pirmenybė priverstinio išsiuntimo atžvilgiu ir valstybė turėtų imtis priemonių savanoriškam grįžimui skatinti¹⁸.

Lietuvoje savanoriškas grįžimas yra vykdomas su TMO Vilniaus biuro pagalba. Pasinaudoti TMO teikiama parama gali neteisėtai Lietuvoje esantys trečiųjų šalių piliečiai, prieglobsčio prašytojai bei prieglobstį gavę užsieniečiai¹⁹.

¹⁷ International Organisation for Migration, Compilation of Best Practice in Return Management in Selected EU Countries and Romania, 2005, 6.6 p.

¹⁸ Europos Tarybos Ministrų komitetas, Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo, gairė nr. 1.

¹⁹ TMO Savanoriško grįžimo ir reintegracijos programa, prieiga internete <<http://www.iom.lt/lt/ka-mes-darome/savanorisko-grizimo-ir-reintegracijos-programa>> [žiūrėta 2020 03 07].

2. UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO STEBĖSENOS METODIKA IR PRINCIPAI

2.1. UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO OPERACIJŲ STEBĖSENOS TIKSLAS

Bendradarbiaudamas su VSAT Užsieniečių registracijos centru, Lietuvos Raudonasis Kryžius išsiuntimo operacijų stebėseną vykdo nuo 2010 metų. Užsieniečių išsiuntimo stebėseną iš Lietuvos Respublikos vykdoma Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro nustatyta tvarka. Siekiant įgyvendinti užsieniečių išsiuntimo stebėsenos tęstinumą, nuo 2016 metų rugsėjo Lietuvos Raudonasis Kryžius įgyvendina Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo lėšomis bendrai finansuojamą projektą „Užsieniečių išsiuntimo operacijų stebėjimas“, kurio tikslas – nepriklausomai ir nešališkai stebėti, rinkti ir vertinti informaciją, ar iš Lietuvos išsiunčiamų asmenų teisės ir orumas yra užtikrinami pagal galiojančius užsieniečių išsiuntimo standartus. Teikiant stebėsenos atskaitas bei organizuojant apskrito stalo diskusijas siekiama, kad išsiuntimo metu būtų visiškai užtikrinta žmogaus teisių apsauga, atsižvelgiant į galiojančius standartus ir rekomendacijas.

Taigi pagrindinis stebėsenos tikslas yra *stebėti* (turėti prieigą prie teisės aktais apibrėžtų organizuojamų išsiuntimo operacijų); *rinkti ir vertinti* (objektyviai fiksuoti kaip vykdomos išsiuntimo procedūros); *informuoti* (teikti informaciją ir bendradarbiauti su valstybinėmis institucijomis, kurios pagal įstatymus turi užtikrinti išsiunčiamųjų užsieniečių teises) ir *siekti pokyčio*, kuris yra reikalingas tam, kad būtų užtikrintos pagrindinės žmogaus teisės.

2.2. UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO OPERACIJŲ STEBĖSENOS UŽDAVINIAI

Įgyvendinant užsieniečių išsiuntimo operacijų stebėseną, keliami keturi pagrindiniai stebėsenos uždaviniai:

1. Pagerinti išsiuntimo procedūras, užtikrinant trečiosios šalies (ne ES valstybės narės) piliečių arba asmenų be pilietybės, kurie yra Lietuvos Respublikoje ir neatitinka arba nebeatitinka atvykimo ir (arba) buvimo Lietuvos Respublikoje sąlygų ir yra išsiunčiami iš Lietuvos Respublikos, išsiuntimo standartų taikymą.

2. Nešališkai ir objektyviai vertinti, ar institucija, vykdydama sprendimą dėl užsieniečio išsiuntimo arba sprendimą dėl kitos valstybės priimto sprendimo dėl užsieniečio išsiuntimo vykdymo galimumo, laikosi reikalavimų, įtvirtintų Gražinimo direktyvoje, 2005 m. gegužės 4 d. Europos Tarybos Ministrų kabineto Dvidešimtyje gairių dėl priverstinio gražinimo (CM(2005)40), Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą

standartuose, taip pat kitų tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų reikalavimų bei rekomendacijų užsieniečių išsiuntimo srityje, ir ar užtikrinamos išsiunčiamų užsieniečių pagrindinės žmogaus teisės ir orumas išsiuntimo procedūros metu.

3. Užtikrinti, kad Lietuva tęstų 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/115/EB dėl bendrų neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse 8 str. 6 d. nuostatų įgyvendinimą, įdiegiant veiksmingą užsieniečių išsiuntimo stebėsenos sistemą.

4. Užtikrinti išsiuntimo procedūroje dalyvaujančių valstybinių ir nevyriausybinių institucijų bendradarbiavimą, stiprinant bendradarbiavimą apskritojo stalo diskusijų metu ir ieškant bendrų sprendimų stebėsenos metu identifikuotoms problemoms spręsti.

2.3. UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO OPERACIJŲ STEBĖSENOS METODIKA

Įgyvendinant PMIF lėšomis finansuojamą projektą „Užsieniečių išsiuntimo operacijų stebėjimas“, su advokatu Laurynu Biekša, advokate Ilona Ivašauskaite ir advokato padėjėja Egle Samuchovaite sudaryta užsieniečių išsiuntimo operacijų stebėjimo paslaugų sutartis. Taigi užsieniečių išsiuntimo stebėseną vykdo 3 teisininkai, kurie specializuojasi žmogaus teisių apsaugos srityje ir migracijos teisėje.

Stebėjimai vykdomi remiantis Užsieniečių išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos stebėsenos vykdymo tvarkos aprašu, patvirtintu LR vidaus reikalų ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. balandžio 10 d. įsakymu Nr. 1V-279/A1-196 (toliau – Aprašas) bei Lietuvos Raudono Kryžiaus parengta Specialisto atmintine.

Apie planuojamą vykdyti užsieniečio išsiuntimą elektroniniu paštu kontaktiniam asmeniui praneša išsiuntimą vykdantis pareigūnas. Remiantis Aprašo 15 p. pareigūnas praneša tokią informaciją:

- a. duomenis apie išsiunčiamą užsienietį (vardas (-ai), pavardė (-ės), gimimo data, pilietybė);
- b. sprendimo dėl išsiuntimo priėmimo pagrindą (įstatymo straipsnis, dalis, punktas);
- c. duomenis apie išsiuntimo maršrutą (vieta, iš kurios išvykstama, išvykimo data ir laikas, miestas (valstybė), į kurį vykstama, naudojama transporto priemonė, tarpiniai miestai (valstybės), jei skrydis yra jungiamasis, skrydžio duomenys (oro bendrovė, reiso numeris), numatoma kelionės trukmė, nurodoma, ar išsiuntimas vykdomas dalyvaujant jungtiniame skrydyje);
- d. kita svarbi informacija (ar užsienietis yra pažeidžiamas asmuo, užsieniečio specifiniai poreikiai ir pan.).

Paprastai beveik visa nurodyta informacija ir pranešama (išsiuntimo maršrutas detalizuojamas pokalbio su pareigūnu metu Užsieniečių registracijos centre). Stebėtojas, gavęs informaciją apie išsiuntimą, toliau išsiuntimo stebėjimo vykdymą derina su išsiuntimą vykdančiu pareigūnu. Stebėtojas su pareigūnu suderina, kuriuo metu atvyks, kad pareigūnas prieš išsiuntimą turėtų galimybę pakomentuoti užsieniečio išsiuntimo vykdymą ir pasirengimą išsiuntimui. Stebėtojui atvykus į VSAT URC, pareigūnas pateikia duomenis apie užsieniečio išsiuntimą (t. y. duomenis apie užsienietį, išsiuntimo pagrindą, sulaikymą, kada supažindintas su sprendimu, maršrutą, pasirengimą išsiuntimui, sveikatos patikrinimą, galimybę susisiekti su artimaisiais, bagažą, maitinimą išsiuntimo metu ir pan.).

Toliau yra stebima užsieniečio išsiuntimo procedūra. Užsieniečio atvedimas, asmens ir daiktų apžiūra, paskui važiuojama iki Vilniaus oro uosto arba pasienio, arba kaip 2020 m. kovo 2 d. vykdytoje išsiuntimo procedūroje iki Tarptautinio Rygos oro uosto.

Oro uoste stebimas užsieniečio registravimas skrydžiui, aviacinio saugumo keleivių patikra, laukimas Vilniaus oro uosto pasienio kontrolės punkte bei užsieniečio įlaipinimas į lėktuvą. Kai išsiuntimas vyksta iki pasienio kontrolės punkto, stebimas užsieniečio perdavimas (palydėjimas) užsienio valstybės pasienio pareigūnams arba kitos šalies pareigūnams, kurie po to tampa atsakingi už tolesnį išsiuntimo operacijos vykdymą.

2.4. UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO OPERACIJŲ STEBĖSENOS PRINCIPAI

Stebėsenos vizitų organizavimas ir eiga neatsiejami nuo stebėtojo etikos ir principų, kuriais jis vadovaujasi įgyvendindamas stebėsenos tikslus ir uždavinius.

Leidinyje „Stebėseną migrantų sulaikymo vietose, praktinis vadovas“, kurį 2014 metais išleido migrantų teises ginančios organizacijos, kaip pagrindinis principas, kuriuo turi vadovautis stebėtojas vizito metu, įvardijamas *žalos nedarymas*. Stebėtojas įsipareigoja vengti situacijų, kuomet jo veikla gali pakenkti žmogui arba žmonių grupei. Jeigu stebėtojas įžvelgia priežasčių, dėl kurių gali būti pakenkta žmogaus saugumui, pablogėti jo fizinė at psichologinė būklė, verta apgalvoti, kaip turi būti toliau planuojami stebėsenos veiksmai arba jų iš viso atsisakoma.

Stebėsenos uždaviniai įpareigoja nešališkai ir objektyviai vertinti surinktą informaciją, todėl stebėtojas privalo būti *nešališkas ir objektyvus vertintojas*, visgi ir pati informacija turi būti renkama vadovaujantis tam tikrais principais: rinkdamas informaciją, stebėtojas įsipareigoja būti *nuoseklus, tikslus, kantrus, užtikrinti nuolatinę stebėseną vizito metu*.

Vykdydamas stebėseną, stebėtojas taip pat vadovaujasi dviem iš septynių pagrindinių Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio judėjimo principais: *neutralumo ir nepriklausomybės principais*. Neutralumas reiškia, kad „neįsitraukiama į politinio, religinio, rasinio

ar ideologinio pobūdžio polemiką“, t. y. situacija fiksuojama ir vertinama lyginant su aktualiais standartais. Taip pat organizuojamos diskusijos apie pokyčio galimybes. Nepriklausomybės principas yra aiškinamas tuo, kad nacionalinės draugijos, būdamos savo vyriausybių pagalbinkėmis humanitarinėje srityje ir laikydamasis savo šalių įstatymų, turi išsaugoti savo savarankiškumą, kad galėtų visada veikti pagal judėjimo principus. Tai principas, kuris įpareigoja atsiriboti nuo įtakos ir pasiūlymų, kas, kaip ir kada turi būti stebima. Stebėseną organizuojama remiantis galiojančiais standartais ir vertinama, kiek išsiuntimo sąlygos šiuos standartus atitinka.

3. BENDRA STEBĖJIMO VIZITŲ INFORMACIJA

Ataskaitos laikotarpiu iš Lietuvos Respublikos buvo išsiųsti 84 užsieniečiai, iš kurių 80-ties užsieniečių išsiuntimą vykdė VSAT URC. Svarbu atkreipti dėmesį, kad nuo 2019 m. liepos 1 d. užsieniečių išsiuntimo operacijas vykdo parengti VSAT URC pareigūnai. 2019 metais 73 užsieniečiai buvo išsiųsti iš Lietuvos Respublikos, per pirmuosius tris 2020 metų mėnesius išsiųsti 11 užsieniečių.

Kalbamu laikotarpiu vykdyta 12-os išsiuntimo operacijų stebėseną ir parengta 12 ataskaitų (8 stebėsenos vizitai atlikti 2019 metais; 4 stebėsenos vizitai atlikti per tris pirmuosius 2020 metų mėnesius). Stebėjimo metu buvo fiksuojamos procedūros, kurių metu buvo išsiųsta 20 užsieniečių, taigi stebėtojai stebėjo 23 proc. visų išsiunčiamų užsieniečių atvejų (25 proc. VSAT URC išsiunčiamų užsieniečių), 8 proc. mažiau negu 2018 metais.

Atsižvelgiant į tai, kad vienas iš stebėsenos uždavinių yra konstruktyvus bendravimas tarp valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų, gera praktika galima laikyti tai, kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas su VSAT URC vyksta vis sėkmingiau, nes išsiunčiant 80 užsieniečių, stebėtojai gavo informaciją apie 70 užsieniečių išsiuntimą, taigi apie 87,5 proc. išsiunčiamųjų stebėtojai buvo informuoti ir šis rezultatas kasmet gerėja. 2018 m. stebėtojai gavo informaciją apie 85,6 proc. išsiunčiamų užsieniečių.

Stebėsenos vizitai 2019 metais:

1. 2019 m. kovo 26 d. Vietnamo Socialinės Respublikos piliečių išsiuntimo stebėseną;
2. 2019 m. balandžio 1 d. Tadžikistano piliečio išsiuntimo stebėseną;
3. 2019 m. gegužės 21 d. Ukrainos pilietės išsiuntimo stebėseną;
4. 2019 m. liepos 5 d. Baltarusijos Respublikos piliečio išsiuntimo stebėseną;
5. 2019 m. liepos 9 d. Baltarusijos Respublikos piliečio išsiuntimo stebėseną;
6. 2019 m. rugpjūčio 2 d. Uzbekistano Respublikos piliečio išsiuntimo stebėseną;
7. 2019 m. spalio 29 d. Vietnamo Socialinės Respublikos piliečių išsiuntimo stebėseną;
8. 2019 m. gruodžio 17 d. Senegal Respublikos piliečio išsiuntimo stebėseną.

Stebėsenos vizitai 2020 metais:

9. 2020 m. vasario 18 d. Rusijos Federacijos piliečių išsiuntimo stebėseną;
10. 2020 m. vasario 20 d. Moldovos piliečio išsiuntimo stebėseną;
11. 2020 m. vasario 25 d. Moldovos piliečio išsiuntimo stebėseną;
12. 2020 m. kovo 2 d. Uzbekistano Respublikos piliečio išsiuntimo stebėseną.

Iš 12 stebėsenos vizitų 8 kartus buvo stebėta išsiuntimo operacija nuo VSAT Užsieniečių registracijos centro iki Vilniaus oro uosto užkardos; 2 atvejai nuo VSAT Užsieniečių registracijos centro iki Lavoriškių pasienio kontrolės punkto (toliau – PKP), t. y. užsieniečio perdavimas kilmės valstybės pareigūnams; viena išsiuntimo operacijos stebėseną vyko iki išsiunčiamo užsienio kilmės valstybės (Ukrainos), paskutinis stebėsenos vizitas buvo vykdomas 2020 m. kovo 2 d. – jo metu Uzbekistano Respublikos pilietis buvo perduotas Latvijos pareigūnams Tarptautiniame Rygos oro uoste.

Stebėsenos vizitų metu buvo išsiųsta 20 užsieniečių (18 vyrų ir 2 moterys) iš Vietnamo (9), Rusijos (2), Moldovos (2), Baltarusijos (2), Uzbekistano (2), Ukrainos (1), Senegalo (1) ir Tadžikistano (1). Didesnį stebėtų išsiunčiamų Vietnamo Socialistinės Respublikos piliečių skaičių lėmė, tai, kad šios šalies piliečiai sudarė didžiąją dalį visų VSAT URC sulaikytų ir išsiųstų tiek 2018 metais, tiek 2019 metais (34 iš 73 užsieniečių).

4. IŠSIUNTIMO OPERACIJŲ STEBĖSENOS METU UŽFIKSUOTI ATVEJAI IR REKOMENDACIJOS

4.1. IŠSIUNČIAMO ASMENS INFORMAVIMAS

Aiškindamasis, kaip VSAT Užsieniečių registracijos centro pareigūnai informuoja išsiunčiamą užsienietį, stebėtojas atkreipia dėmesį, ar užsienietis supažindintas su Migracijos departamento prie LR VRM sprendimu dėl jo išsiuntimo, ar užsienietis žino savo teises, kokia kalba vykdomas supažindinimas.

Analizuojant stebėsenos ataskaitą, kurioje aprašoma 2019 m. balandžio 1 d. Tadžikistano piliečio išsiuntimo operacija, nustatyta, kad su užsieniečiu bendraujama jam suprantama rusų kalba: jis yra tinkamai informuotas apie sulaikymo priežastis, sulaikymo sprendimo apskundimo terminus ir pasekmes, prieglobsčio procedūras, kurią pats užsienietis nusprendė nutraukti, terminus ir išsiuntimo operaciją, kurią organizuoja VSAT URC.

Aiškliai savo statusą ir atliekamas procedūras suprato du Baltarusijos piliečiai, kurie iš Lietuvos Respublikos buvo išsiųsti 2019 m. liepos 5 d. bei 2019 m. liepos 9 d., nes su jais buvo bendraujama jiems suprantama kalba ir jie abu patvirtino norintys grįžti į kilmės šalį.

Penki Vietnamo Socialistinės Respublikos piliečiai, kurie nuo pat sulaikymo pradžios išreiškė norą kuo skubiau grįžti namo, su sprendimais buvo supažindinti rusų ir anglų kalbomis, kurias, pagal

stebėsenos vizito informacijos, užsieniečiai suprato. Jie iš Lietuvos buvo išsiųsti 2019 m. kovo 26 d., t.y., praėjus vienai dienai nuo supažindinimo su Migracijos departamento sprendimu datos.

Dar keturi Vietnamo piliečiai su sprendimais apie išsiuntimo procedūrą buvo supažindinti dalyvaujant vertėjui per anglų į vietnamiečių kalbą ir visi 2019 m. spalio 9 d., 10 d. bei 11 d. raštu patvirtinto apsisprendimą, kad Migracijos departamento prie LR sprendimo skūsti nenori.

2020 m. vasario 12 d. rusų kalba Migracijos departamento prie LR VRM sprendimą išgirdo du Rusijos piliečiai, su šiuo sprendimu sutiko ir praėjus 6 paroms, t. y., 2020 m. vasario 18 d. buvo išsiųsti į savo kilmės šalį.

Analizuojant pateiktą ataskaitų duomenis, išsiskiria 3 atvejai: pirmas, kai iš Lietuvos Respublikos 2019 m. gegužės 21 d. buvo išsiųsta Ukrainos pilietė, antras, kad 2019 m. rugpjūčio 2 d. išsiųstas Uzbekistano Respublikos pilietis, bei trečias, kai 2019 m. gruodžio 17 d. išsiųstas Senegalo Respublikos pilietis.

Tiek Ukrainos pilietė, tiek Senegalo pilietis su Migracijos departamento prie LR sprendimu nesutiko. Ataskaitose teigiama, kad ir vienu, ir kitu atveju bendravimas tarp pareigūno ir išsiunčiamo užsieniečio vyko kalbomis, kuriomis jie lengvai bendrauja: su ukrainiete rusų kalba, su Senegalo piliečiu jam suprantamu vertimu į anglų kalbą, abu išsiunčiami užsieniečiai su sprendimu nesutiko, tačiau jokių apskundimo veiksmų nesiėmė. Reikia pastebėti, kad pagal LR įstatymus, užsienietis turi teisę gauti valstybės garantuojamą pagalbą sprendimui apskūsti, tačiau praktiškai nėra fiksuoto nė vieno atvejo, kuomet užsienietis, pasak stebėsenos ataskaitų, šia teise būtų pasinaudojęs.

Galima daryti prielaidą, kad apsisprendimas nesutikti su jiems taikoma išsiuntimo operacija yra daugiau principinio pobūdžio, visgi atkreiptinas dėmesys, kad tokiu atveju svarbu išsiunčiamiesiems užsieniečiams suteikti kuo daugiau informacijos apie pačią jiems taikomą išsiuntimo procedūrą, jų teises, draudimą atvykti į Šengeno zoną ir pan.

Unikalus stebėtas atvejis yra Uzbekistano Respublikos piliečio išsiuntimo operacija: išsiunčiamas užsienietis Vilniaus regiono apylinkės teismo Švenčionių sprendimu nuo 2019 m. liepos 10 d. gyveno savarankiškai pritaikius alternatyvią sulaikymui priemonę, 2019 m. liepos 19 d. pats atvyko į VSAT URC, kad būtų supažindintas su sprendimu dėl išsiuntimo, su kuriuo sutiko ir skūsti neketino, 2019 m. rugpjūčio 1 d. pats atvyko į Tarptautinį Vilniaus oro uostą ir buvo išsiųstas į kilmės valstybę. Šis stebėsenos atvejis yra pirmasis ir vienintelis stebėtas viso įgyvendinamo projekto metu. Visgi jis iliustruoja, kad vykdant tinkamą komunikaciją ir išsiunčiamų užsieniečių informavimą, išsiuntimo operacijos yra įmanomos ir taikant alternatyvią sulaikymui priemonę, kai užsienietis iki išsiuntimo gyvena savarankiškai (nustatytu lauku registruodamasis Kauno oro uosto užkardoje) tokiu būdu užtikrinant žmogaus teisę į laisvę, jo orumą bei taupant valstybės biudžeto lėšas, skiriamas sulaikytų užsieniečių išlaikymui.

Apibendrinant stebėsenos vizitų metu užfiksuotus atvejus, galima teigti, kad, iš esmės, išsiunčiami užsieniečiai buvo jiems suprantama kalba informuoti apie jų teises ir jiems taikomas procedūras, visgi rekomenduojama įsitikinti, ar visi išsiunčiami užsieniečiai tinkamai suprato savo teisę apskųsti Migracijos departamento arba VSAT URC priimtą sprendimą apie jo/jos išsiuntimą iš Lietuvos Respublikos.

Itin gera praktika laikytina Uzbekistano piliečio išsiuntimo procedūra, kai į išsiuntimo operaciją paskirtu laiku jis savarankiškai atvyko iš savo pasirinktos gyvenamosios vietos. Šiuo atveju iki išsiuntimo dienos užsieniečio laisvė nebuvo ribojama; valstybės institucijos nepatyrė sveikatos priežiūros, aprūpinimo tinkamais drabužiais ir avalyne, galimybės bendrauti su artimaisiais ir pan. užtikrinimo ir sulaikymo kaštų.

4.2. GALIMYBĖ SUSISIEKTI SU ARTIMAISIAIS KILMĖS VALSTYBĖJE

Analizuojant pateiktas stebėtojų ataskaitas, galima daryti išvadą, kad išsiunčiami užsieniečiai turėjo galimybę prieš išvykdami paskambinti savo artimiesiems arba jiems buvo suteikta informacija, kad tai gali padaryti VSAT Užsieniečių registracijos centro administracijoje.

Iš pateiktų stebėsenos ataskaitų matome, kad pasinaudoti VSAT URC telefonu atsisakė 2019 m. liepos 9 d. išsiunčiamas Baltarusijos pilietis, 2019 m. spalio 29 d. išsiunčiami Vietnamo piliečiai, 2019 m. gruodžio 17 d. išsiunčiamas Senegalo pilietis bei Rusijos piliečiai, išsiųsti 2020 m. vasario 20 d., nes turėjo VSAT URC socialinių darbuotojų nupirktas telefono korteles ir naudodamiesi jomis galėjo susisiekti su artimais žmonėmis VSAT URC sulaikymo korpuse esančiu taksofonu. Išsiunčiamas Moldovos Respublikos pilietis prieš išvykdamas pasiūlymu pasinaudojo ir su artimaisiais 2020 m. vasario 19 d. susisiekė. 2019 m. balandžio 1 d. išsiųstas Tadžikistano pilietis bei 2019 m. gegužės 21 d. išsiųsta Ukrainos pilietė skambučių artimiesiems atsisakė, nemotyvuodami savo sprendimo, o iš Lietuvos Respublikos išsiunčiamas 2019 m. rugpjūčio 1 d. Uzbekistano pilietis už susisiekimą su artimaisiais bei už visas su tuo susijusias išlaidas buvo atsakingas pats.

Galimybė susisiekti su artimaisiais kilmės valstybėje užtikrinama ir atitinka Europos Tarybos Ministrų komiteto gairių rekomendacijas.

4.3. SVEIKATOS BŪKLĖS ĮVERTINIMAS

Išsiunčiamų užsieniečių sveikatos būklę VSAT Užsieniečių registracijos centre vertina Šeimos gydytojo kabineto medicinos personalas, veikiantis pagal VSAT vado 2018 m. vasario 21 d. įsakymu

Nr. 4 -83 „Dėl Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centro vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“.

Apžvelgiant stebėtojų pateiktas užsieniečių išsiuntimo stebėjimo ataskaitas, galima teigti, kad ataskaitos laikotarpiu buvo taikoma skirtinga praktika dėl išsiunčiamų užsieniečių sveikatos būklės.

2019 m. kovo 26 d. bei 2019 m. spalio 29 d. Vietnamo piliečiai, 2019 m. gruodžio 17 d. Senegalo pilietis, 2020 m. vasario 18 d. Rusijos piliečiai, 2020 m. vasario 20 d. ir 25 d. Moldovos piliečiai – buvo išsiųsti po sveikatos būklės patikrinimo ir buvo tinkamos sveikatos būklės keliauti, kurią patvirtinamo gydytojos išduota medicinos pažyma.

Pareigūnai stebėtojai negalėjo pasakyti, ar sveikatos būklė buvo patikrinta 2019 m. balandžio 1 d. išsiųstam Tadžikistano piliečiui bei 2019 m. liepos 9 d. išsiųstam Baltarusijos piliečiui. 2019 m. liepos 5 d. išsiųstas kitas Baltarusijos pilietis tokios pažymos taip pat neturėjo dėl to, kad, pasak pareigūnų, jo sveikatos būklė buvo patikrinta jam atvykus į VSAT Užsieniečių registracijos centrą.

Gera praktika galima laikyti Ukrainos pilietės sveikatos būklės patikrinimą prieš išsiuntimo operaciją 2019 m. gegužės 21 d., kuomet atidžiai buvo patikrinta jos sveikatos būklė tiek VSAT URC dirbančių medikų, tiek siunčiant ją pas antro lygio specialistus (neurologo, psichiatro (atsisakė) konsultacijos). Atsižvelgiant į surinktus duomenis apie sveikatos būklę, užsienietės išsiuntimo operacijos metu šalia kitų 2 pareigūnų dalyvavo VSAT URC bendrosios praktikos slaugytoja, kuri sekė išsiunčiamos užsienietės sveikatos būklės pokyčius iki kilmės šalies.

Reikia atkreipti dėmesį, kad už savo sveikatos būklę (bei visas su tuo susijusias išlaidas) buvo atsakingas pats Uzbekistano pilietis, kuris 2019 m. rugpjūčio 1 d. buvo išsiųstas iš Lietuvos Respublikos, kai į Tarptautinį Vilniaus oro uostą atvyko iš savo pasirinktos gyvenamosios vietos.

Rekomendacija:

Atkreipti dėmesį, kad tai, jog sveikatos būklė buvo įvertinta užsieniečiui atvykus į VSAT Užsieniečių registracijos centrą neužtikrina Europos ministrų komiteto gairės Nr. 16 dėl tinkamos sveikatos būklės bei medicininės apžiūros atlikimo, nes užsieniečio atvykimą ir išvykimą skiria tam tikras (skirtingas individualiais atvejais) laikas ir sveikatos būklė per šį laikotarpį gali keistis. Dėl šios priežasties rekomenduojama užtikrinti, kad visų išsiunčiamų užsieniečių sveikatos būklė būtų patikrinta kiek įmanoma arčiau iki skrydžio/kelionės datos ir fiksuota tai patvirtinančioje pažymoje, kad visi su sveikatos sutrikimais susiję rizikos faktoriai būtų maksimaliai sumažinti.

4.4. APRŪPINIMAS GERIAMU VANDENIU IR MAISTU

Išsiunčiamo asmens maisto paketą sudaro: batonas, pjaustytas sūris, vaisius ir buteliukas vandens, kurį, užsienietis turi išgerti iki patikros Tarptautiniame Vilniaus oro uoste, priešingu atveju turi jį išmesti.

Analizuodami 12-os stebėsenos ataskaitų duomenis, galime daryti išvadą, kad iš 20-ties 2019-aisiais metais išsiųstų užsieniečių bei tų, kurie buvo išsiųsti per tris pirmuosius 2020 metų mėnesius, maisto paketus kelionei gavo 17 žmonių (t. y., 85 proc. išvykstančiųjų).

Dviem Baltarusijos piliečiams maisto daaviniai nebuvo įteikti, motyvuojant tuo, jog užsieniečiai yra išsiunčiami į kilmės šalį iš karto po pusryčių, atstumas iki kilmės valstybės nėra didelis (52 km. *aut. pastaba*). 2019 m. balandžio 1 d. išsiunčiamas asmuo pats atsisakė maisto daavinio, pasiimdamas tik vandens buteliuką. 2019 m. rugpjūčio 1 d. išsiųstas Uzbekistano pilietis už maitinimą prieš kelionę buvo atsakingas pats, nes prieš išsiuntimą gyveno savo pasirinktoje gyvenamojoje vietoje.

Darytina išvada, kad aprūpinimas geriamu vandeniu ir maistu atitinka Europos Tarybos Ministrų komiteto gairėse numatytas rekomendacijas.

4.5. APRŪPINIMAS DRABUŽIAIS IR AVALYNE PAGAL ESAMAS ORO SĄLYGAS

Stebėsenos vizitų metu stebėtojai atkreipia dėmesį, ar išsiunčiamas užsienietis yra apsirengęs tinkamai pagal esančias oro sąlygas.

Ataskaitos laikotarpiu, kai iš Lietuvos buvo išsiųsta 80 užsieniečių, jie buvo išsiunčiami skirtingais metų sezonais: 7 užsieniečiai, iš jų 2 moterys, buvo išsiųsti pavasarį; 3 užsieniečiai – vasarą, 4 užsieniečiai – rudenį ir 6 užsieniečiai žiemą.

Ataskaitose nėra nurodoma, kas išsiunčiamus užsieniečius aprūpina drabužiais ir avalyne, tačiau vienoje atskaitoje minima, jog 2019 m. liepos 5 d. išsiunčiama Baltarusijos piliete buvo VSAT URC darbuotojų aprūpinta drabužiais, o 2019 m. rugpjūčio 1 d. išsiųstas Uzbekistano Respublikos pilietis už tinkamą aprangą ir avalynę buvo atsakingas pats.

Apibendrinanti išvada - visi stebėti užsieniečiai išvyko apsirengę tinkamai pagal oro sąlygas.

4.6. LYDINTYS PAREIGŪNAI

Stebint, ar lydintys pareigūnai nedėvi jokių maskuojančių priemonių, taigi išsiunčiamiesiems asmenims nekyla problemų juos atpažįstant bei neatkreipiamas aplinkinių žmonių dėmesys į vykdomą išsiuntimo operaciją, galima patvirtinti, kad beveik visais stebėtais atvejais išsiunčiamus užsieniečius lydintys pareigūnai vilkėjo civiliais drabužiais.

Iš 12-os stebėjimo ataskaitų tik vienoje yra minima, jog „užsieniečių lydėjo 2 VSAT URC pareigūnai: Tyrimo skyriaus pareigūnas ir Apsaugos skyriaus pareigūnas. Apsaugos skyriaus pareigūnas vilkėjo uniformą“. Išsiuntimas buvo vykdomas 2019 m. liepos 9 d. Asmuo buvo išsiunčiamas pro Lavoriškių PKP į kilmės šalį Baltarusiją.

Gera praktika laikoma 2019 m. gegužės 21 d. Ukrainos pilietės išsiuntimo operacija, kai iki kilmės valstybės ją lydėjo Tyrimo skyriaus pareigūnė bei iki Tarptautinio Vilniaus oro uosto vyko du Apsaugos skyriaus pareigūnai – vyras ir moteris. Pareigūnas vyras lydėjo išsiunčiamą užsieniečią iki kilmės valstybės kartu su Tyrimo skyriaus pareigūne bei bendrosios praktikos slaugytoja.

Apibendrinanti išvada: lydintys pareigūnai iš esmės laikosi rekomendacijos nedėvėti uniformų bei rekomendacijos sudarant lydinčių pareigūnų komandą atsižvelgti į išsiunčiamo žmogaus lytį.

4.7. LAISVĘ RIBOJANČIOS PRIEMONĖS

Remiantis tarptautiniais standartais, „vienintelės priimtinos laisvę ribojančios priemonės yra tokios, kuriomis proporcingai atsakoma į išsiunčiamo asmens priešinimąsi, siekiant suvaldyti tokį asmenį“ („*Europos Tarybos Ministrų komiteto 20 gairių vykdant priverstinį išsiuntimą*“). 12-oje stebėtojų pateiktų ataskaitų, kuriose fiksuojama, kaip iš Lietuvos buvo išsiųsta 20 užsieniečių, nebuvo fiksuotas nė vienas atvejis, kuomet būtų panaudotos laisvę ribojančios arba prievartos priemonės. Tai yra labai gera praktika. Taip pat reikia pabrėžti, kad išsiuntimo operacijose dalyvaujantys pareigūnai su išsiunčiamais užsieniečiais elgėsi pagarbiai ir visos išsiuntimo operacijos vyko sklandžiai.

4.8. PAŠALINIŲ ASMENŲ DĖMESIO ATKREIPIMAS Į IŠSIUNČIAMĄ ASMENĮ

Atsižvelgiant į 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimą 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo, nurodoma, kad įlaipinimo procesas turi vykti „kiek įmanoma mažiau pastebimas ir vykdomas atskirai nuo kitų keleivių įlaipinimo“.

Analizuojant stebėtojų pateiktas išsiuntimo ataskaitas, galima teigti, kad reikalavimas neatkreipti pašalinių dėmesio yra vis labiau užtikrinamas organizuojant išsiuntimo operacijas per Vilniaus oro uostą. Tik 2020 m. vasario 18 d. išsiuntimo stebėjimo ataskaitoje fiksuojama, kad išsiunčiant Rusijos piliečius, į lėktuvą bendra sale juos lydėjo uniformą vilkintis Vilniaus oro uosto užkardos pareigūnas, kas galėjo atkreipti kitų keleivių dėmesį.

Visgi galima teigti, kad iš esmės daugumoje stebėtojų ataskaitų fiksuojama gera praktika, kuomet išsiunčiami užsieniečiai į lėktuvus buvo palydėti prieš laipinant kitus keleivius ir pasinaudojus

atskiru įėjimu, todėl negalėjo atkreipti kitų keleivių dėmesio. Gera praktika laikoma ir tai, kad daugumoje ataskaitų minima, jog pačiame oro uoste iki įsodinimo į lėktuvą išsiunčiami užsieniečiai laukė specialiai įrengtose ir patogias laukimo sąlygas užtikrinančiose patalpose.

Rekomendacija:

Visiems Vilniaus oro uosto užkardos pareigūnams laikytis vienodos ir gera praktika laikomos procedūros, kuomet išsiunčiami asmenys į lėktuvą yra įlaipinami tokiu būdu, kad įlaipinimas būtų kuo mažiau pastebimas pašalinių asmenų.

IŠVADOS

Pateiktoje ataskaitoje apibendrinti užsieniečių išsiuntimo operacijų stebėsenos vizitai, kuriuos stebėtojai atliko 2019 metais bei per pirmuosius tris 2020 metų mėnesius. Per šį laikotarpį buvo stebėtas dvidešimties užsieniečių išsiuntimas per Tarptautinį Vilniaus oro uostą arba iki kilmės šalies; taip pat užsieniečių perdavimas kitos šalies pareigūnams Tarptautiniame Rygos oro uoste arba Lavoriškių pasienio kontrolės punkte. Turint omeny, kad Europos Sąjungoje humaniška migracijos politika pirmiausia siekia suteikti galimybę užsieniečiui grįžti namo savanoriškai ir į tai turėtų būti orientuojamas pagrindinis dėmesys, reikia pastebėti, kad priverstinis užsieniečių išsiuntimas iš Lietuvos vyksta laikantis standartų ir rekomendacijų.

Atkreipti dėmesį reiktų į keletą detalių: ar visi išsiunčiami užsieniečiai tinkamai suprato savo teisę apskusti Migracijos departamento arba VSAT URC priimtą sprendimą apie jo/jos išsiuntimą iš Lietuvos Respublikos; ar visų išsiunčiamų užsieniečių sveikatos būklė būtų patikrinta kiek įmanoma arčiau iki skrydžio/kelionės datos ir fiksuota tai patvirtinančioje pažymoje, kad visi su sveikatos sutrikimais susiję rizikos faktoriai būtų maksimaliai sumažinti; ar Vilniaus oro uosto užkardos pareigūnams laikosi vienodos ir gera praktika laikomos procedūros, kuomet išsiunčiami asmenys į lėktuvą yra įlaipinami tokiu būdu, kad įlaipinimas būtų kuo mažiau pastebimas kitų keleivių.

Gerąją praktiką galima laikyti tai, kad išsiunčiami užsieniečiai turėjo galimybę susisiekti su artimaisiais prieš išsiuntimą, buvo aprūpinti maistu ir vandeniu, jų drabužiai atitiko esamas oro sąlygas, o juos išsiunčiantys pareigūnai bedradarbiavo su išsiunčiamais užsieniečiais.

Didžiausią dėmesį rekomenduojame atkreipti į užsieniečio išsiuntimo operaciją, kuomet trečiosios šalies pilietis buvo išsiųstas iš Lietuvos Respublikos prieš tai pritaikius jam alternatyvią sulaikymui priemonę. Šiuo atveju iki išsiuntimo dienos užsieniečio laisvė nebuvo ribojama, taip užtikrinant žmogaus teisę į laisvę bei žmogaus orumą, valstybės institucijos nepatyrė sveikatos priežiūros, aprūpinimo tinkamais drabužiais ir avalyne, galimybės bendrauti su artimaisiais užtikrinimo ir kitų sulaikymo kaštų.